

21; (12) 145 337; 622b 70; (13) 304 412; (14) 597 367; 599b 1,20; 950 183f; 774 60; 932 12, 927 28; 147 399; Vilh. Kjølby, Axel Sabro og P. Moltesen, *Ær*, 1958,203-07; (15) 455 14/3 1951; (16) 64 22/11 1947; 455 16/9 1951; 950 184; (17) 739 2, 1800,591f; 653 3,1802,314f; 322 15,1812,1-3,13-16; (18) 244 4,1945,49,103; (19) 739 2,1800,586,595f; (20) 398 1806,383 og 1821,436f; (21) 43 1,1780,16; (22) 520 21; 107; (23) 436 4.

SAGN OG OVERTRO

En isvinter bortførte junker Vigge (Viggo) på Vold ved Varnæs sin kæreste Ide (Ida) fra Helnæs Fyn, men på hjemmevejen brød isen op, de kom fra hinanden, og da hun mente, han var druknet, gik hun i kloster. Nogle år efter fandt han hende, fulgt af en adelsmand kom de til Varnæs kirke og en præst blev tvunget til at vie parret. Men adelsmanden nægtede at lade hende rejse med junkeren til Vold og dræbte hende foran alteret. Hun blev begravet øst for kirken og en løn plantet på graven. Junker Viggo strejfedes sorgfuld omkring, efter en pilgrimsrejse til Palæstina kom han som olding til hendes grav, sugede et hul i træets stamme, blev næste morgen fundet død og gravsat ved hendes side. I hullet ca. 2 meter fra jorden står altid, også i den tørreste sommer, en vædske – det skal være træets saft, blev kaldt »Vigges vand« eller »junker Viggens tårer« og tillagt hellig og undergørende lægekraft. I 1800-t kom mange patienter langvejs fra for at vaske sig i »kilden«, som navnlig kunne helbrede frostsår. Så ofte var elskende ikke må få hinanden, græder træet og der står mere »vand« i hulningen (1). Sagnet knyttes også til en navngiven lind, s. 329.

Dødemandstræet eller *Den hængte Mand's Træ* i Nærumgårds have NSjælland, blandt fire træer som rest af en allé. Iflg. sagnet begik greve Adam Trampe selvmord i lysthaven, men han blev vistnok dræbt ved et vådeskud (1 b).

Hvo, som ahorn planter, skal få rigdom med renter, men hvo, som ahorn fælde, dér vil rigdom sig fjælle (= fjerne) (NVFyn; 2).

To store ahorn på gravhøj ved Strøby Stevns danner én kuppelkrone og må ikke fældes, for så brænder byen (3). En gårds brand var »sat hen« i gammel hul ahorn i Skebjerg skov, Løjt sogn; træet blev fældet 1856 og laden brændte (4).

Lægges gren af ahorn eller løn otte dage i rindende vand, kan deraf dannes en manddræbende bue (Stevns; 5).

LITTERATUR: (1) 488i 3,376, 488j 4,80f; 806b 157; 935 60f; 885 17,1941,103-08; (1b) 107 1974; (2) 107; (3) 333f 39, 333h 19; (4) 885 11,1934-35, 26; (5) 333f 40.

PROSA OG POESI

To ranke, glade ahorntræer med lystigt takkede blade, røde stilke og langt dingeldangel af grønne frugtklaser I. P. Jacobsen, Mogens (1872). Brede lønne, hvis rødlige vingefrugter lå strøede på jorden som døde insekter *Johannes Jørgensen* (1). (Løvfald): ahornen har stået i sin guldkjole som en dame, der er kommet hjem fra selskab i sin fineste stads og har moret sig dejligt og ligesom for at trække stemningen ud endnu et stykke tid klæder sig langsomt af og dvælende lægger det ene klædningsstykke fra sig efter det andet, indtil hun tilsidst, ahornen, stod med hele pragten liggende om sine fødder *Mogens Lorentzen* (2). Ahornens frugter går i spind og er længe om at bestemme sig, fløjmøtrikker på ret gevind, på links gevind *Torben Nielsen* (2b).

Jeg var i våren · det grønne træ. · Jeg var i somren · det skønne træ. · Jeg var i høsten · det røde træ, · jeg var i vintren · det øde træ *Harald Herdal* (3). Langsomt svirrer de ned, på guldsmedevinger, mod skræntens kant og gangens hårde grus. Fanger man dem i luften, mens de svinger, spræller, sært levende, tyndt snoede stilke, der smelter klistret mod ens varme finger og slipper ikke, når man selv gir slip. Men de er gode til med driiske smæld at smække lille søsters næsetip *Valdemar Rørdam* (4).

LITTERATUR: (1) 463 14; (2) 556b 61; (2b) 648B 95; (3) 370 50; (4) 789u 21.

Navr, *Acer campestre*

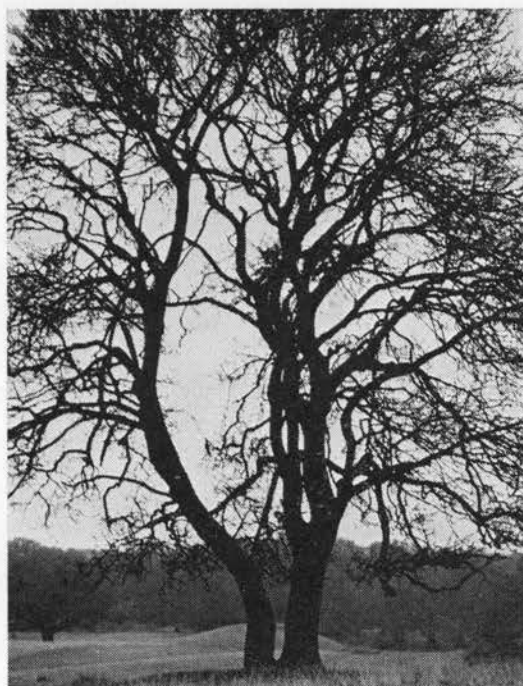
Busk eller mindre træ med tyk og sprukken, på unge skud undertiden kork-vinget bark, små butlappede blade og grønne blomster i oprette halvsærme.

Almindelig i øernes sydlige skove og levende hegn og (fraregnet Bornholm) de fleste steder sandsynligvis vildtvoksende. Plantet almindeligt i haver og parker, således Jægersborg Dyrehave, o. 1800 til lysthuse og hække (1). Anvendes ikke i skovbruget. En usædvanlig stor, 22 meter høj navr, stod 1916 ved Guldagerhuset på Sorøegnen (2).

Navr o. 1630ff gjaldt måske først birk og

På grund af ahorntræets hvidhed anvendtes det gerne til mælkespande og -bøtter. Tegning af A. J. Larsen, 1851. Kobberstiksamlingen.

Velvoksen navr i Jægersborg Dyrehave. (ES).

ahorn som benævnelse for masret (knudret) ved, derfor kan navnet sigte til dette, jf. næve = knyttet hånd. *Masholt* 1561–78, *maser* o. 1700–o. 1800 fra tysk; *fule* Als, VJylland måske til ful = stinkende, rådden og da overført fra tørst eller hæg med ram barklugt (3). Drejere bruger veddet til ladestokke, pistol-skæfter, tobaksdåser m.m., snedkere til bl.a. bordplader, til hjulmagerarbejder, således nav »hvoraf formodentlig det danske navn er kommet«; det spaltede ved til flettede piskeskæfter; giver godt brændsel og betydelige mængder potaske (1800; 4). Veddet har været efterspurgt til skeer (5), anvendes nu som ahornens og lønnens (6). Der kan farves brunt med barken (7), drengene lavede flitsbuer af grenene (VSjælland o. 1870; 8).

En purret naur, en allongeparyk i tæthed, af en vandig grøn farve *Hans Bjerregaard* (9).

LITTERATUR: (1) 398 1806,384f; (2) 622b 75; (3) 689 1,9 og 3,817f; 950 184; (4) 739 2,598f; (5) 145 1899,337; 622b 75; (6) 950 184f; (7) 398 1806, 384; (8) 161 1934; (9) 76b 184.

Rude, *Ruta graveolens*

Flerårig grågrøn 50–100 cm høj halvbusk med dobbelt eller tredobbelt fjersnitdelte blade og gulgrønne blomster i gaffelkvaste eller dobbelt-svikler; hele planten har efter gnidning en karakteristisk ram lugt.

Hjemmehørende i Sydeuropa, hos os enkelte steder forvildet fra tidligere dyrkning som læge- og krydderplante; den omtales o. 1650–1800 som plantet eller sået i haverne, »til indfatning af bede, dog finder mange den ubehagelig« som krydderi (1806; 1): »lugten er ikke blot stærk, i de flestes næser ubehagelig eller rentud æklende, men tillige mærkelig, foruroligende ... den har noget umenneskeligt ved sin totale mangel på varme« *Christian Elling* (2).

Rude o. 1300ff (rutæ, rudæ etc.) af det botaniske slægtsnavn med uvis betydning (3).

LITTERATUR: (1) 81 1647,59; 697 1648,340; 398 1806,404; (2) 213 131; (3) 689 2,500f.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): ophæver lysten til kvinder; læger hoste; vand- og eddike-afkog drikkes mod mavesmerter, lunge- og brystlidelser, smerter i ribben eller lår; mod febersot (malaria?) bades med oliedekokt af den grønne plante; saften indtages for bylder i kroppen; den friske plante spises for svagsynede øjne og for at hindre konception. Saften af rude og fennikel blandes med hønsegalde og honning til salve, der giver klare øjne; saften blandet med roseneddike og -olie hjælper mod hovedpine, inddryppes for at stille næseblødning. Har man drukket plantens saft eller spist den rå, kan man ikke skades af gift. Olie- eller smøråf kog hjælper for hævede testikler, indvortes bylder og sygdomme.

1400-t: knust grøn rude og laurbær blandet med regnorme og eddike eller med eddike og rosenolie lægges på ansigtet for hovedpine. Bestanddel af middel mod feber, hjertesmerter, gulsot, epilepsi og gutta (hudlidelse); frøene blandes med dueskarn og oksymel (indkogt »sirup« af eddike og honning) for vattersot; vindkokt eller frøene blandet med hjorte- eller gedehorn indtages mod snue, frø af rude og kål knust i honning for hoste. Plantens saft blandet med mælk, ærtemel og sæbe til omslag mod synkebesvær; saften af rude og roe (Beta) dryppet i næsen fjerner dens stank, vinåf kog stiller næseblod; for smertende, rindende osv. øjne: saften eller denne blandet med fennikel-